

CUVÂNT-ÎNAINTE

Studiile reunite în culegerea acum tipărită sunt consacrate unor texte, manuscrise și tipărituri, datând din secolele XVI, XVII și XVIII, puțin cercetate anterior sau în legătură cu care fuseseră exprimate opinii contradictorii ori insuficient argumentate.

Am avut în vedere, în perioade de timp diferite, mai multe scrieri păstrate în primul rând în fondul de carte veche românească conservat la Biblioteca Academiei Române, dar și texte mai puțin accesibile cercetătorilor români, aflate în biblioteci din străinătate, îndeosebi din Ungaria (la Biblioteca Națională Széchenyi, la Biblioteca Universității din Budapesta, la Biblioteca Arhiepiscopală din Kalocsa, la Biblioteca Arhiepiscopiei Ortodoxe Românești din Gyula) sau din Italia (la Biblioteca Universității din Bologna, unde este păstrat fondul Marsigli).

Figurează între aceste texte copii anterior necunoscute efectuate după *Pravila* lui Coresi, respectiv după *Palia de la Orăștie*; un puțin obișnuit *Tatăl nostru* maghiar scris cu litere chirilice de către un vorbitor de limba română, la începutul secolului al XVII-lea, cuprins în miscelaneul numit *Codex Sturdzanus*; un apocrif din prima jumătate a veacului al XVII-lea, considerat pierdut imediat după ce Nicolae Iorga îi semnalase existența; primul așa-numit „dicționar geografic”, alcătuit în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea prin colaborarea unui intelectual român din Muntenia cu un misionar italian ce a activat în Moldova; primele aparente rețete medicale tipărite, în fapt versuri satirice cu pretext medical, imprimate la Sibiu foarte probabil înainte de 1743; cea mai veche „carte de bucate” cunoscută, copiată în Țara Românească, în anul 1749; cea mai veche culegere de „cântece câmpenești”, apărută la Cluj, în 1768; prima listă de plante tipărită în Transilvania în 1783 și prima „istoriolă” cu sursă franceză, intitulată *Istoria amerii*, inclusă, ca exercițiu deopotrivă lingvistic și literar, în calendarul vienez din 1794. Merită, în sfârșit evidențiate, pentru importanța pe care o au, între vechile scrieri lingvistice românești, două manuscrise păstrate în Ungaria, *Dictionarium Valachico-Latinum*, primul dicționar original cu bază românească, alcătuit, după cum am stabilit pe baze filigranologice, în jurul anului 1650, și prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină, *Institutiones linguae Valachicae*, anterioară cu aproximativ un deceniu celebrelor *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, lucrarea programatică datorată lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai.

Cercetarea acestor scrieri a vizat de cele mai multe ori aspecte filologice, considerate utile pentru datarea, localizarea, filiația sau paternitatea lor, dar și pentru încadrarea într-o mișcare culturală sau pentru identificarea locului ocupat de ele într-un anumit domeniu sau în istoria unei anumite variante funcționale a vechiului nostru scris literar.

Prin studierea caracteristicilor lingvistice ale unui text sau al unui grup de texte, între acestea *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, *Liturghierul* lui Antim Ivireanul, lexicoane și apocrife bănățene anterior necunoscute, copii ale *Psaltirii* ori ale *Tetraevanghelului*, scrieri cu alfabet latin datorate unor cărturari români sau unor misionari italieni, lucrări lingvistice, medicale sau de tip tehnic, am urmărit punerea în evidență a unor fenomene interesante pentru evoluția normei literare, pentru relația existentă între această normă și vorbirea locală, sau cercetarea câtorva fapte lingvistice utile pentru plasarea unui text, respectiv a unui grup de texte în cadrul unei anumite mișcări literare sau al unei anumite orientări culturale.

Sperăm ca această culegere de studii să furnizeze în continuare ipoteze utile pentru noi investigații asupra vechiului nostru scris literar sau să ofere puncte de plecare pentru o necesară nuanțare a concluziilor desprinse până în prezent din cercetarea unui fenomen cultural care are încă multe aspecte ce se cer elucidate.

Textele reunite în cele două mari părți ale volumului (*Contribuții filologice* și *Contribuții lingvistice*), într-o succesiune care ține seamă de cronologia manuscriselor și a tipăriturilor cercetate, sunt reproduse în forma sub care au fost publicate în volumele, respectiv în revistele indicate la sfârșitul fiecăruia dintre ele. Au fost eliminate din forma editată acum doar erorile de tipar constatate. Nu au fost făcute însă niciun fel de actualizări bibliografice, pentru a nu altera relevanța observațiilor pentru momentul publicării studiilor.

Domnul doctor docent Andrei Avram, membru corespondent al Academiei Române, și domnul profesor universitar doctor Alexandru Gafton au avut amabilitatea să parcurgă volumul și să îl recomande spre publicare Editurii Academiei. Le aducem și pe această cale respectuoase mulțumiri.

Mulțumim de asemenea doamnei Adriana Grecu pentru sprijinul acordat în calitate de redactor de carte în procesul deloc facil de pregătire și apoi de editare a volumului.

CUPRINS

Cuvânt-înainte.....	5
---------------------	---

CONTRIBUȚII FILOLOGICE

Un text românesc inedit în <i>Codex Sturzanus: Pravila sfinților părinți</i> (fragment).....	9
Observații filologice pe marginea unui text din <i>Codicele Sturdzan</i>	17
Date noi despre <i>Apocriful Iorga</i>	23
Considerații filologice asupra unui text din <i>Codicele Todorescu</i>	36
Un <i>Tatăl nostru</i> maghiar scris cu litere chirilice.....	42
Vechi psalmi românești din secolul al XVII-lea.....	47
<i>Anonymus Caransebesiensis</i> – manuscris românesc de la mijlocul secolului al XVII-lea.....	57
Manuscrisul <i>Marsigli 61</i> . Ipoteze privind paternitatea primului lexicon geografic italo-român.....	65
Un manuscris cu o slovă necunoscută în scrierea chirilică românească: ћ ...	71
O versiune bănățeană a <i>Visurilor lui Mamer</i>	82
<i>Carte de pre ruditul lumii</i> – o copie transilvăneană din <i>Palia de la Orăștie</i>	90
Un dicționar puțin cunoscut: <i>Lexicon compendiarium Latino-Valachicum</i>	97
<i>Institutiones linguae Valachicae</i> , prima gramatică românească scrisă în limba latină.....	104
<i>Cartea de bucate</i> , un manuscris singular în scrisul vechi românesc.....	112
Două lexicoane bănățene din prima jumătate a secolului al XVIII-lea.....	124
Versuri satirice cu pretext medical din prima jumătate a secolului al XVIII-lea.....	140

CONTRIBUȚII LINGVISTICE

Observații asupra vocativului în <i>-lor</i> în secolul al XVI-lea.....	147
Alternanța • •• •în textele vechi românești.....	158
Considerații asupra scrierilor misionarilor italieni din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.....	163
Luca Stroici și posibila consemnare a unui fonetism dialectal: <i>[h'] > [s]</i>	169
Nume de plante în <i>Dictionarium Valachico-Latinum</i>	176
<i>Psaltirea</i> – de la litera la spiritul textului sacru. Considerații asupra unui manuscris moldovenesc de la mijlocul secolului al XVII-lea.....	184

Traduceri multiple într-un <i>Evangeliiar</i> manuscris din secolul al XVII-lea	190
Atestări lexicale în scrierile mitropolitului Dosoftei	197
Primele gramatici românești. Considerații asupra terminologiei.....	203
Primul lexicon geografic italo-român și interpretarea grafemelor din textele vechi românești	211
Toponime oltenesti în lexicoane și relatări de călătorie din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea	217
<i>Liturghierul</i> lui Antim Ivireanul și impunerea modelului muntenesc în scrisul liturgic românesc.....	221
<i>Alegerile lui Ippocrat</i> . Considerații asupra vocabularului unui vechi text medical	227
Grafiile cu model latin în scrisul vechi românesc.....	233
Textele românești scrise cu litere latine și modelul ortografic latinesc în cultura românească veche.....	240
Terminologia părților corpului în scrieri vechi românești	253
Un fonetism dialectal „atipic” în scrieri românești datorate misionarilor italieni	262
<i>Cântece câmpenești</i> (1768). Câteva fenomene morfologice dialectale	268
Vechile lexicoane românești și cercetarea variantelor teritoriale ale limbii române	273
<i>Cei doi excessuri a amerii</i> , o „istoriolă” romantică într-un calendar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea	279
Prima listă de plante și începuturile terminologiei botanice românești	293
Paul Iorgovici și normele limbii române literare moderne	298
Indice de autori	305